

розглядати її практичний аспект як циклічний процес безперервної взаємодії суб'єктів соціально-трудових відносин у мотивації розвитку людського капіталу.

Висновки. На підставі економіко-соціологічного аналізу з'ясовано макроекономічні фактори, найбільш значущі у своєму впливі на створення в Україні умов ефективної зайнятості та мотивації розвитку ЛК.

Пропонуються наступні макроекономічні фактори щодо мотивованого розвитку людського капіталу шляхом створення умов стимулюючого виробничо-трудового середовища та як наслідок ефективної зайнятості:

1. Розвиненість вітчизняної нормативно-законодавчої бази у напрямку регуляції і дерегуляції соціально-трудової сфери.
2. Державне регулювання конкурентоспроможності національної економіки, робочої сили, людського капіталу.
3. Державна інвестиційно-інноваційна політика в країні.
4. Державна податкова політика в частині зниження тиску на фонд оплати праці та встановлення прогресивної шкали податку з фізичних осіб, дерегуляції законодавства у напрямку стимулюючого впливу виробничо-трудового середовища на роботодавця і найманого працівника.
5. Державна підтримка бізнесу, особливо малого підприємництва.
6. Розвиток соціально-трудових відносин, соціального діалогу та соціального партнерства.

З проведеного теоретико-методологічного аналізу та соціологічної оцінки факторів впливу на формування ефективної зайнятості та мотивацію розвитку ЛК розглядається її чітко виражена залежність від стимулюючого виробничо-трудового середовища, яке створюється завдяки макрорівневим факторам впливу на нього.

Отже, наведене у даному дослідженні встановлює методологію, порядок і послідовність подальшого дослідження, за результатами якого визначається стан зайнятості, прогноз параметрів ринку праці, стратегія державної політики щодо підвищення як основи мотивації персоналу до продуктивної праці, розвитку людського капіталу.

Надійшла 15.09.2012; статтю представляє к. е. н. Васильківський Д. М.

УДК 658.011.45:637.134(477.43)

В. Е. КУДЕЛЬСЬКИЙ
Хмельницький національний університет

ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Проведено оцінку сучасного стану регулювання взаємовідносин у молочному скотарстві. Досліджено вплив показників на ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах.

The estimation of the modern state of adjusting of mutual relations is conducted in the suckling cattle breeding. Influence of indexes is investigational on efficiency of production of milk in agricultural enterprises.

Ключові слова: молочне скотарство, молочна продукція, молоко, дотація, державна підтримка, рентабельність, ефективність, сільськогосподарські підприємства.

Вступ. Молочне скотарство – одна з провідних галузей тваринництва України, яка повинна забезпечувати виробництво продукції у обсягах, що відповідають нормам державної продовольчої безпеки. Формування ринкових відносин у тваринництві зумовлює необхідність значного підвищення рентабельності та ефективності галузі, зокрема молочного скотарства, що може бути здійснено за рахунок зростання продуктивності худоби за відносного зниження витрат на одержання додаткової продукції. Головними чинниками збільшення продуктивності худоби є підвищення генетичного потенціалу продуктивності тварин засобами селекції та створення оптимальних умов вирощування, годівлі та утримання задля найбільш повної його реалізації.

Огляд останніх публікацій. Питання ефективного виробництва молока в підприємствах різних форм власності та господарювання досліджувались у наукових працях українських учених: В.Г. Андрійчука, П.С. Березівського, В.І. Бойка, В.П. Галушко, М.М. Ільчука, М.В. Калінчика, С.М. Кваші, П.М. Макаренка, О.М. Могильного, Т.Л. Мостенської, М.К. Пархомця, В.К. Савчука, В.К. Терещенка, В.М. Трегобчука, Г.В. Черевка, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака. У працях цих учених досліджуються проблеми розвитку аграрно-промислового виробництва, міжгалузевих відносин у системі "виробництво – переробка – реалізація сільськогосподарської продукції". Однак, галузь молочного скотарства характеризується наявністю великого кола проблем системного характеру, основною з яких є забезпечення конкурентоспроможності галузі та гармонізації міжгалузевих відносин між усіма учасниками інтеграції на вітчизняному ринку

молока.

Мета статті – здійснити оцінку ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємства та запропонувати шляхи її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Молочне скотарство Хмельницької області перебуває в глибокій кризі, і сподівання на стабілізацію становища в галузі виявились передчасними. У 2010 р. проти 1990 р. загальний обсяг виробництва молока в країні зменшився проти попереднього року на 478,4 тис. тонн, або на 44 % в основному за рахунок господарств суспільного сектора, де зменшення склало, відповідно, 583,4 тис. тонн чи на 85,1%.

Виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах було більшим у 2010 р. порівняно з 2009 р. на 1,4% (причому поголів'я корів скоротилось на 1,1%) і становило 102,3 тис. т.

Негативний вплив на функціонування галузі, який проявляється у постійному скороченні поголів'я корів, має відсутність дієвої для товаровиробників кредитної політики, спрямованої на оновлення основних засобів виробництва; практична відсутність інтегрування виробництва, переробки і реалізації молочної продукції, насамперед, відсутність організаційно-економічних механізмів регулювання взаємовідносин у ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля» призводить до непропорційного розподілу доходів між його учасниками, коливань закупівельної ціни на молоко і зниження інвестиційної привабливості галузі; відсутність рівноцінного паритету цін на сире молоко, молочну худобу і промислову продукцію; низька ефективність державної підтримки тваринництва; застосування морально застарілих технологічних і технічних засобів виробництва, що обумовлюють його високу енергоємність і собівартість продукції [1, с.3].

Доказом вагомості виробництва молока у господарській діяльності підприємства залежить від чисельності наявного у господарстві поголів'я стада корів. Якщо середня кількість голів ВРХ на опитаних сільськогосподарських підприємствах становить 338,92, то на підприємствах, які зазначили виробництво та продаж молока в якості основного виду господарювання, середня кількість голів становить 363,1 корови; для підприємств, які зазначили, що виробництво молока – основний, але не єдиний вид господарювання – 378,98 корів; для тих, у кого це додатковий вид діяльності, середній розмір стада становить 285,54 корів.

Отже, чим більше поголів'я стада, тим більш опитані виробники схиляні вважати виробництво молока основним видом господарювання. Хоча наведені дані і не демонструють прямої лінійної залежності, на справедливості такого висновку вказує більш детальний аналіз виділених підгруп підприємств.

Так, група підприємств для яких виробництво молока основний вид господарювання на 55% складається з господарств з поголів'ям більшим за 300 корів, частка ж господарств з поголів'ям меншим за 100 корів становить лише 15%. У другій групі ми можемо побачити приблизно таке саме співвідношення (частка підприємств з поголів'ям понад 300 корів становить 53%). Водночас, серед підприємств, для яких виробництво молока є додатковим видом господарювання (3 група), частка господарств з поголів'ям до 100 корів сукупно становить вже 32%.

Аналіз змін чисельності поголів'я указує на те, що за останні 2 роки середня чисельність поголів'я зазнала певних змін. Так, по підприємствах для яких, виробництво молока є основним видом діяльності збільшення поголів'я за 2 роки відбулося лише у 19% випадків, зменшення – у 43%. Без суттєвих змін у кількості поголів'я існує ще 33% підприємств, віднесених до цієї групи.

Інша ситуація спостерігається на сільськогосподарських підприємствах, де виробництво молока не є єдиним видом господарської діяльності. Серед підприємств 2-ї групи (основний, але не єдиний вид діяльності) збільшення поголів'я зафіксували 44% підприємств, без особливих змін у кількості поголів'я прожили останні 2 роки 24%. Натомість, зменшили поголів'я за останні 2 роки 32%.

Так само, серед підприємств, на яких виробництво молока – це додатковий вид діяльності, відзначається збільшення кількості поголів'я – 42% підприємств цієї групи порівняно із 2008 р. збільшили наявне поголів'я корів.

За даними опитування переважна кількість обстежених підприємств має намір збільшити поголів'я дійних корів. За даними опитування середня кількість поголів'я на підприємствах через рік-півтора може збільшитися до 560,78 голів (нині 338,92). Отже, середній приріст складатиме 220 голів.

Виробництво молока залежить, в першу чергу, від його прибутковості, на яку впливають рівень, ціна реалізації.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зниження ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону головним чином через зниження ціни на молоко-сировину та зростанням собівартості продукції, головним чином через підвищення цін на вхідні матеріальні ресурси та відносно невисоку продуктивність корів в більшості сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону (табл. 1).

Як свідчать дані (табл. 1), збиток отримали господарства, в яких низька продуктивність корів (1323–3715 кг), що негативно відображається на зростанні повної собівартості виробленого молока (336,43–346,7 грн/ц).

Рентабельність 88,2% підприємств-виробників молока нижче процентної ставки по кредиту або дорівнює вартості кредитування. Для цих підприємств отримання кредитів є практично недоступним.

Таблиця 1

Ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Зміни до попереднього року (+,--)	
				2009 р.	2010 р.
Виробнича собівартість 1 т, грн.	1447,7	1668,3	2097	220,6	428,7
Повна собівартість 1 т, грн.	1608,7	1787,4	2289,7	178,7	502,3
Середня ціна реалізації грн./т	1807,7	1769,6	2608,2	-38,1	838,6
Прибуток (збиток), грн.	199	-17,8	318,5	-216,8	336,3
Рівень рентабельність, %	12,4	-1,0	13,9	-13,4	14,9
Загальна кількість господарств	197	154	н/д	-43	-
прибуткових	95	62	н/д	-33	-
В % до всього	48	40	н/д	-8	-
збиткових	102	92	н/д	-10	-
В % до всього	52	60	н/д	8	-

Джерело: розрахунки автора.

22% підприємств протягом цього року намагалися отримати кредит або відкрити кредитну лінію на розвиток виробництва молока, а отримали лише 15%. При цьому середня кредитна ставка для підприємств-виробників молока, які вдало чи ні намагалися взяти кредит, склала 19,36%, а мінімальна і максимальна вартість кредитування становила 17% і 24% відповідно.

Таким чином, для 88,2% підприємств-виробників молока, кредити є фактично не доступними, а ще для 7,4%, мають рентабельність від 21 до 30%, окупність проектів по розвитку виробництва в середньому становить близько 20 років.

Таблиця 2

Групування сільськогосподарських підприємств Хмельницької області за рівнем рентабельності (без врахування державної підтримки)

Групи	Кількість господарств у групі	Кількість корів на господарство, голів	Надій від 1 корови, кг	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна реалізації 1 ц, грн.
до -40	11	52	1323	336,43	152,90
-20	18	135	3715	346,70	241,77
0	31	110	3218	247,29	221,95
20	35	239	3869	239,25	260,33
40	16	318	4539	214,88	279,71
60	7	226	3827	172,78	259,88
понад 60	14	204	4396	151,21	276,55
Усього по області	132	184	3901	228,97	260,82

Джерело: розрахунки автора.

В той же час в господарствах, де виробництво молока є високорентабельним, рівень повної собівартості більше ніж в двічі нижча ніж в збиткових господарствах, продуктивність вища майже в 3 рази. Отже, як свідчать дані групувань в більшості сільськогосподарських підприємств є резерви для підвищення ефективності виробництва молока.

Як свідчать результати дослідження на продуктивність корів має вплив стратегія функціонування молочного скотарства в сільськогосподарському підприємстві. Як свідчать результати групувань ріст середньорічних надоїв на одну фуражну корову зростає зі збільшення поголів'я корів, що утримується (табл. 3).

В третині господарств надої молока не перевищують 2000 кг і утримується в середньому на кожне господарство до 80 корів. При такій концентрації поголів'я дійного стада промислове виробництво молока здійснювати не ефективно. Проте, США – 10 тисяч, а кращі ферми – усі дванадцять. В Ірані зараз отримують 12–15 тисяч кілограмів молока від корови [2, с. 3].

Як свідчать результати соціологічного опитування господарств Хмельницької області найменший приріст показали підприємства з 100–300 коровами; у господарствах з 100–150 та 200–300 коровами приріст склав лише по 80 літрів на голову, трохи кращий показник, але менший за середній на підприємствах, які налічують від 150 до 200 корів – «+» 262 літри.

Переважає більшість опитаних представників підприємств впевнена, що їх підприємство здатне збільшити обсяги виробництва молока не збільшуючи поголів'я. У цьому впевнені 77% опитаних. Не бачать

такої можливості 21%. При цьому можна відзначити, що чим крупніше підприємство, тим вища частка ствердних відповідей. Це дає нам підстави говорити про те, що крупніші виробники мають більше можливостей по збільшенню надоїв.

Таблиця 3

Вплив продуктивності корів на ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області за 2010 рік

Показники	Групи за надосем від однієї корови, кг							Усього по області
	до 2000	2001-2500	2501-3000	3001-3500	3501-4000	4001-5000	понад 5000	
Кількість господарств у групі	42	20	15	13	13	17	16	136
Кількість корів, голів	3192	2052	1780	3393	3472	4645	5834	24368
Кількість корів на господарство, голів	76	103	119	261	267	273	365	179
Виробництво молока на 1 господарство, ц	1064	2318	3316	8374	9996	12130	22714	6980
Надій від 1 корови, кг	1400	2259	2795	3208	3743	4439	6229	3895
Розмір господарства (площа с.г. угідь), га	1165	1446	1223	6237	1978	2898	3260	2239
Виробничі витрати на 1 голову, грн.	3088	4533	6109	6211	7276	8213	14180	8094
у т.ч. витрати кормів на 1 голову, грн.	1440	1672	3061	2840	3621	3819	7176	3910
Виробнича собівартість 1 ц, грн.	220,57	200,65	218,60	193,60	194,40	185,00	227,63	207,80
Реалізовано молока на 1 господарство, ц	738	1861	2758	7581	8331	11011	21125	6188
Повна собівартість 1 ц, грн.	243,42	208,62	238,39	202,77	222,46	209,93	249,02	228,97
Ціна реалізації 1 ц, грн.	203,01	220,55	240,32	242,96	252,5	280,13	270,25	260,82
Прибуток, тис. грн.	-1252	444	80	3961	3253	13142	7176	26805
Прибуток на корову, грн.	-392	216	45	1167	937	2829	1230	1100
Рентабельність, %	-16,6	5,7	0,8	19,8	13,5	33,4	8,5	13,9
Рентабельність з урахуванням дотацій та доплат, %	0,6	27,3	14,6	32,9	34,8	52,5	23,9	30,8
Доля дотацій у виручці, %	17,1	17,0	12,1	9,8	15,8	12,5	12,4	12,9

Джерело: розрахунки автора.

Отримані дані підтверджують, що у галузі молочного скотарства має місце інтенсивний процес розвитку за рахунок підвищення продуктивності. Так, надої на корову в ЄС в середньому складають близько 8000 літрів в рік, а в США – 12000. Це означає, що вітчизняні товаровиробники можуть, як мінімум, подвоїти обсяги виробництва молока, не збільшуючи чисельність поголів'я [3, с. 15].

Основними факторами, які на думку опитуваних сприятимуть підвищенню надоїв, є вдосконалення кормової бази та проведення системних селекційних робіт, які б підвищували якість стада.

Економічна ефективність виробництва молока залежить головним чином від каналів збуту виробленого товаровиробниками молока.

В умовах дефіциту сировини для молокопереробних підприємствах зниження ціни є підтвердженням реалізації молока 1 і 2 гатунків, що викликано відсутністю відлагоджених технологій для отримання високоякісного молока, тобто немає відповідних приміщень, технологічного обладнання, збалансованої годівлі худоби.

Таблиця 4

Обсяги і структура реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами переробним підприємствам

Гатунок	2008 р.		2009 р.		2010 р.	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Екстра	-	-	-	-	-	-
Вищий	7344	13,7	1699	3	562	0,8
1 гатунок	42458	79,4	53520	94,6	65170	97,9
2 гатунок	3078	5,8	1131	2	775	1,2
Не гатункове	567	1,1	216	0,4	75	0,1

Джерело: складено і розраховано за даними Держкомстату.

Як свідчать дані таблиці 4, сільськогосподарські підприємства в переважній більшості реалізують молоко першого гатунку, лише незначна частина вищого. Ознакою відсталості є реалізація на переробку молока 2 гатунку та не гатункового.

Неможливість забезпечити технологію виробництва молока до вимог діючих стандартів якості призводить до зниження гатунковості молока, що негативно відображається на закупівельних цінах і відповідно на показниках ефективності.

Нині виробляється лише невелика частка якісного молока, а майже вся продукція з нього йде на експорт, тобто не потрапляє до вітчизняного споживача. Нині, враховуючи економічний стан України, не можемо дозволити європейський шлях, який супроводжується виплатами високих дотацій. З метою вивчення напрямів розвитку тваринництва було проведено соціологічні дослідження. Методом анкетування опитано 407 респондентів: мешканців села та приміської зони, різного віку і з різною власністю на землю; робітників, службовців, науково-технічну інтелігенцію Хмельницької області. Виробництвом тваринницької продукції 46,2% опитаних хотіли б займатися у великих приватних господарствах з колективною формою праці. Малим приватним господарствам перевагу віддають лише 15% респондентів, хоча ця категорія господарств і дає країні більшу частину продукції. Господарники малих ферм тільки на 35% забезпечені кормами власного виробництва, тому найбільшою проблемою в роботі господарств є відсутність коштів – 69,6%. Турбують тваринників соціальні проблеми (безробіття, крадіжки тварин, кормів тощо) – 58,3%. Більшість господарств – 77,4% – пов'язують свою успішну діяльність з одержанням банківських кредитів, розраховують на пільги [4, с. 24].

Для підйому сектора виробництва молока необхідні потужні капіталовкладення. Це питання можна вирішити, якщо держава забезпечить компенсацію відсотків за кредитами на розвиток виробництва молока. Така практика широко використовується в інших країнах. В Україну теж довгий час діяла система часткової компенсації кредитів, але вона не давала ніяких пільг саме виробникам молока. Але найгіршим у схемах компенсації кредитів є те, що правила погашення постійно змінюються, що унеможливило планування, і, зокрема, бізнес-планування [5, с. 49].

Потрібно приділяти увагу селекції, раціону годування, генетиці, утриманню корів, модернізувати старі ферми і будувати нові. За нашими розрахунками в одну корову потрібно інвестувати 10 000 дол. США. Зазначимо, що у країнах ЄС, залежно від умов, виділяється компенсація витрат товаровиробника, пов'язаних із будівництвом та модернізацією комплексів до 70% [6, с.19].

Висновки. Розглядаючи проблему молочного скотарства як сировинну базу молокопереробної промисловості необхідно відзначити, що вона вданий час проходить процес відродження великотварного промислового виробництва молока, що найближчий перспективи забезпечити високіяною сировиною переробні підприємства та зменшити експортнозалежність вітчизняного споживача молокопродукції.

Проблема збереження дійного високопродуктивного стада корів набула вагомості. З цією метою пропонується здійснювати доплату за утримання в особистому господарстві селян корів, починаючи з двох голів і більше. На наше переконання, це дасть поштовх як для збереження, так і розширення поголів'я корів в ОСГ, сприятиме формуванню спеціалізованих товарного спрямування цього типу господарств, насамперед у депресивних регіонах України.

Хмельницька область має все необхідне для розвитку молочної індустрії, починаючи від ресурсів кормової бази в цілому, і закінчуючи традиціями молокопереробки та доступом до новітніх світових технологій в цій галузі. Однак, існує ряд проблем, що постають як перед виробниками молочної сировини, так і перед переробними підприємствами. Це стосується негативної тенденції скорочення чисельності поголів'я молочного стада, дрібнотоварної структури виробництва молока, недосконалої технології утримання, годівлі та доїння, що, відповідно, призводить до отримання молочної сировини низької якості. Експерти пояснюють ситуацію, що склалася в основному низькою ефективністю виробництва й переробки молока, а також низьким рівнем купівельної спроможності споживачів.

Література

1. Свиноус І.В. Українське тваринництво : вчора сьогодні, завтра / І.В. Свиноус // Мясной бизнес. – 2009. – № 2. – С. 72–74.
2. Пабат В. Резерви нарощування виробництва продукції тваринництва у ринкових умовах / В. Пабат // Тваринництво України. – 2006. – № 1. – С. 2–4.
3. Колесова Л. Стабільное развитие животноводства / Л. Колесова // Мясной бизнес. – 2007. – № 8. – С. 14–15.
4. Божидарнік Т.В. Проблеми та перспективи розширеного відтворення молочного скотарства / Т.В. Божидарнік // Агросвіт. – 2010. – № 19. – С. 22–26.
5. Гіржева О.М. Інтенсифікація як умова підвищення ефективності виробництва молока / О.М. Гіржева // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – Вип. 9/1 (43). – С. 49–55.
6. Драгнева Н.І. Формування системи управління якістю продукції молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах / Н.І. Драгнева // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 18–23.

Надійшла 15.09.2012; рецензент: д. е. н. Свиноус І. В.